

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΛΕΥΘΕΡΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ
ΡΕΘΥΜΝΟ 2012

*Το παράδοξο της γνώσης περί της αλήθειας**

Jacques-Alain Miller³

Περίληψη

Ο Jacques-Alain Miller αναφέρεται στην πρόταση του Lacan η οποία ανταποκρίνεται σε μια μετατόπιση του ορισμού του ασυνειδήτου που έγκειται στο πέρασμα από τον ορισμό του ασυνειδήτου ως αλήθεια του υποκειμένου στον ορισμό του ασυνειδήτου ως γνώση. Το ασυνείδητο είναι αφομοιωμένο στην αλήθεια, η κατασταλαμμένη αλήθεια επιστρέφει ως γνώση... και την κρύβει. Η στιγμή όπου η αλήθεια καθορίζει τα όπλα της, καταγράφεται ως γνώση. Η αλήθεια είναι μη-γνώση. Αυτό υπονοεί ότι η αλήθεια δεν μπορεί να μαθευτεί... αλλά μιλιέται, περνά μέσω του στόματος του ομιλητή, χωρίς εντούτοις να ανήκει σε αυτόν. Μια γνώση είναι ουσιαστικά ένας πίνακας της αλήθειας. Περιλαμβάνει μια συγκεκριμένη έκφραση των σημαινόντων. Ο Lacan θεωρεί αυτό ως την πραγματική προϋπόθεση της καθιέρωσης του ψυχαναλυτή στα πλαίσια της ψυχαναλυτικής πράξης. Το 1966, Lacan έδωσε έμφαση στη φρίκη αυτής της αλήθειας, και επτά έτη αργότερα διατύπωσε τη φρίκη της γνώσης. Στην αντιμετώπιση της μη-γνώσης και της σχέσης του με τη φρίκη της αλήθειας, υπάρχει, σύμφωνα με τον Lacan, κάτι που δεν μπορούμε να αποφύγουμε.

Λέξεις κλειδιά: γνώση, αλήθεια, το πραγματικό, ασυνείδητο, μη-αλήθεια, φρίκη της γνώσης, φρίκη της αλήθειας

Σχολίασα μια μεταβολή* (Miller, 2010, pp. 169-184), εκείνη που συνεπάγεται το πέρασμα της σχέσης ανάμεσα στη γνώση και την αλήθεια σε έναν αισθητά διαφορετικό τύπο, καθώς αυτή τη φορά η γνώση εγγράφεται κάτω από την μπάρα, ενώ στην πάνω γραμμή εγγράφεται το λεχθέν –οι λέξεις *διδασκαλία* ή *εκφερόμενο* είναι εξίσου ταιριαστές.

---

³ Ο Jacques-Alain Miller είναι ψυχαναλυτής, επιστημονικός διευθυντής του τμήματος ψυχανάλυσης στο Πανεπιστήμιο Paris VIII, απόφοιτος της Ecole normale supérieure, 144 rue d'Assas, 75006 Paris, Τηλ.: 00142227210 – Fax: 00145487938, e-mail: jam@lacanian.net

*Μετάφραση: Νατάσα Κατσογιάννη. Επιστημονική επιμέλεια της μετάφρασης: Γεωργία Φουντουλάκη.

<u>Γνώση</u>		<u>Λεχθέν</u>		<u>Διδασκαλία</u>		<u>Εκφερόμενο</u>
Αλήθεια	→	Γνώση		Γνώση		Γνώση

Παρουσίασα αυτή τη μεταβολή στην πορεία μιας προσπάθειας που κατέβαλα προκειμένου να κατανοήσω κάτι από μια πρόταση του Lacan. Την υπενθυμίζω: «Εκείνο που [ο ψυχαναλυτής] χρειάζεται να γνωρίζει, μπορεί να ιχνηλατηθεί μέσω της ίδιας «εφεδρικής» σχέσης, σύμφωνα με την οποία λειτουργεί κάθε λογική που αξίζει το όνομα της. Αυτό δεν σημαίνει κάτι το ‘ιδιαίτερο’, αλλά αρθρώνεται σε αλυσίδα γραμμάτων τόσο απαρέγκλιτων που, υπό την προϋπόθεση να μην χάσουμε ούτε ένα, το μη-γνωστό [non-su] τίθεται ως το πλαίσιο της γνώσης»⁴ (Lacan, 2001, p. 249).

Υπάρχει στο δημοσιευμένο κείμενο ένα τυπογραφικό λάθος, αφού η λέξη *αλυσίδα* είναι στον ενικό, ενώ η λέξη *απαρέγκλιτων* είναι στον πληθυντικό. Δεδομένου ότι δεν θεωρώ ότι είναι τα γράμματα που είναι απαρέγκλιτα, χρειάζεται να αποκαταστήσουμε την κατάληξη *ες* στη λέξη *αλυσίδα*.

Αυτή η πρόταση ανταποκρίνεται σε μια μετατόπιση του ορισμού του ασυνειδήτου, η οποία έγκειται στο πέρασμα από τον ορισμό του ασυνειδήτου ως αλήθεια του υποκειμένου στον ορισμό του ασυνειδήτου ως γνώση. Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε την εν λόγω υπόθεση της μη-γνώσης [non-savoir] χρειάζεται να υπολογίσουμε με ακρίβεια αυτήν τη μετατόπιση.

Ο Lacan όρισε το ασυνείδητο ως την αλήθεια που μιλά –λέγοντας για την ακρίβεια ότι ο S. Freud ήταν εκείνος που κατάφερε να αφήσει αυτό το όνομα του

* J.-A. Miller, «L’orientation Lacanienne. Le banquet des analystes», παράδοση διδασκαλίας στο πλαίσιο του τμήματος ψυχανάλυσης του Πανεπιστημίου Paris VIII μάθημα της 2ας Μάη 1990.

⁴ Το κείμενο δημοσιεύτηκε αρχικά στο *Scilicet*, τεύχος 1, Παρίσι, Seuil, 1968, p. 20-21. Σε αυτή την έκδοση, ο Jacques-Alain Miller αναφέρεται σε αυτό το μάθημα, καθώς ο τόμος με τίτλο *Autres écrits* δεν είχε ακόμα δημοσιευτεί.

ασυνειδήτου, την αλήθεια να μιλήσει»: αυτή η διατύπωση βρίσκεται στη σελίδα 868 των *Γραπτών*. Παρόλα αυτά, όλες οι επακόλουθες αναπτύξεις υπερβαίνουν αυτήν τη διατύπωση, την αμφισβητούν και θέτουν υπό ερώτηση την ταύτιση ή την αντιστοιχία του ασυνειδήτου και της αλήθειας. Οι ύστερες αυτές αναπτύξεις βρίσκουν τη βάση τους σε έναν ορισμό που μπορεί να φανεί διαμετρικά αντίθετος: εκείνον του ασυνειδήτου ως γνώση. Υπάρχει στο σημείο αυτό μια εμπλοκή, μια επιπλοκή που δεν επιλύεται εύκολα μέσω μιας χρονολογικής διευθέτησης, σύμφωνα με την οποία η μια διατύπωση θα υπερίσχυε της άλλης. Αυτό που διακυβεύεται μέσω αυτής της μεταβολής είναι πολύ πιο ουσιώδες και δεν μας επιτρέπει να πούμε ότι ξεμπερδέψαμε.

Αλήθεια εναντίον γνώσης

Ας αρχίσουμε ζωντανεύοντας λίγο την πρώτη πλευρά του προβλήματος, εκείνη, σύμφωνα με την οποία, το ασυνείδητο, οριζόμενο ως αλήθεια, θέτει υπό ερώτηση τη γνώση, τη λειτουργία της γνώσης. Όταν διεκδικούμε τη μη-γνώση, εγγραφόμαστε, κατά κάποιο τρόπο, στο πλαίσιο αυτής της διάταξης. Μπορούμε μάλιστα να πούμε πως το γεγονός ότι κάναμε τη μη-γνώση σλόγκαν στο πλαίσιο της ψυχανάλυσης –και αυτό, όσο ο Lacan ήταν ακόμη εν ζωή– δεν ήταν άσχετο με τη θεωρητική μετατόπιση που επιχειρείται. Ακόμη και εάν τα κίνητρά του δεν περιορίζονταν σε αυτό, ο ορισμός του ασυνειδήτου ως γνώση τέθηκε παρόλα αυτά ως μία διασφάλιση απέναντι σε μια υστερική θεωρητικοποίηση της ψυχανάλυσης. Η τεχνική υστερικοποίηση του υποκειμένου στο πλαίσιο της ψυχαναλυτικής εμπειρίας συνεπάγεται πράγματι μια τάση υπονόμησης της επεξεργασίας της αναλυτικής θεωρίας. Θεωρώ ότι ξαναβρίσκουμε, στα *Γραπτά*, το ίχνος εκείνου που παρακίνησε τον Lacan –εν μέρει, τουλάχιστον– να προβεί σε αυτή τη μετατόπιση της έμφασης και που ώθησε στο παρασκήνιο το θέμα της μη-γνώσης, από όπου έχει, περιοδικά, την τάση να ξαναβγεί.

Η έννοια του ασυνειδήτου οριζόμενου ως αλήθεια καθιστά τη γνώση του αναλυτή σύμπτωμα της άγνοιάς του, για την ακρίβεια, της άγνοιάς του σχετικά με την αλήθεια του ασυνειδήτου. Από τη στιγμή που το ασυνείδητο αφομοιώνεται με την αλήθεια, η απωθημένη αλήθεια επιστρέφει ως γνώση, επιστρέφει και συγχρόνως την καλλωπίζει, την παραμορφώνει, τη συγκαλύπτει, την αποκρύπτει. Αυτό ακριβώς μας εξουσιοδοτεί, κατά συνέπεια, να επερωτήσουμε κάθε γνώση ως προς την αλήθεια της και, πιο συγκεκριμένα, να αρνηθούμε την αλήθεια σε οποιαδήποτε γνώση. Η γνώση καθεαυτή συνιστά μια μη-σχέση με την αλήθεια, δίνει την εντύπωση ενός φίμωτρου της αλήθειας. Η γνώση εμφανίστηκε στον κόσμο, κατανεμήθηκε, ελέγχθηκε και τυποποιήθηκε προκειμένου να φιμώσει την αλήθεια. Υπό αυτή την έννοια, όλοι οι μηχανισμοί διδασκαλίας θα μπορούσαν να αντιμετωπίζονται κατά τον ίδιο τρόπο: ως ισάριθμες απωθήσεις του ασυνειδήτου.

Αυτή η οπτική έχει ενδεχομένως την αξία της στην εποχή της επιστήμης, εφόσον συλλάβουμε αυτή την εποχή ως μια υπεροχή της γνώσης. Σε σημείο μάλιστα που θα μπορούσαμε να παρουσιάσουμε την ψυχανάλυση ως αναζήτηση και απελευθέρωση της απωθημένης αλήθειας. Εάν οι πολιτικοί δεχόντουσαν πρόθυμα να αναλυθούν –το ίδιο και οι επιστήμονες, και, γιατί όχι, οι καθηγητές και όλοι όσοι στηρίζονται στη γνώση– ίσως αυτό να τους οδηγούσε σε μια θέση παραίτησης ως προς μία γνώση, από την οποία, τελικά, με το δίκιο μας αναμένουμε το χειρότερο. Σε αυτό το πλαίσιο, η ψυχανάλυση θα εμφανιζόταν ως μια οδός σωτηρίας για την ανθρωπότητα.

Αυτή η διεκδίκηση της αλήθειας ενάντια στη γνώση αποτελεί έναν κοινό τόπο που μπορούμε να ξαναβρούμε σε όλες τις φάσεις της δυτικής σκέψης και ο οποίος μπορεί επιπλέον να εφαρμοστεί και να ληφθεί σοβαρά υπόψη μέσω της σκυτάλης της ανατολικής σκέψης και να χρησιμοποιηθεί έτσι ως παράδειγμα για τη Δύση που καταπιάνεται με την αναζήτηση της γνώσης. Αυτός ο κοινός τόπος είναι η καχυποψία

απέναντι στη γνώση στο όνομα της αλήθειας. Σύμφωνα με αυτόν, η αλήθεια διαφεύγει οποιασδήποτε γνώσης ως τέτοιας: κοινός τόπος της κριτικής του φορμαλισμού της γνώσης, του αφηρημένου χαρακτήρα της και αποσυνδεδεμένου από τη ζώσα πραγματικότητα –μιας φιλολογικής γνώσης που κατακτάται αυτόματα, μέσω ορισμένων παιδαγωγικών μεθόδων που από μόνες τους χαλιναγωγούν, καθυποτάσσουν, εξουσιάζουν το υποκείμενο ως προς την αλήθεια του.

Στο πλαίσιο της κριτικής, εκ μέρους του Lacan, του ψυχαναλυτικού Ινστιτούτου που δημιουργήθηκε στην Γαλλία το 1953 –και το οποίο περιλάμβανε την έννοια ενός μορφωτικού προγράμματος, με έλεγχο μάλιστα, κ.ο.κ.– ξαναβρίσκουμε τον απόηχο αυτής της παραδοσιακής κριτικής της τυπικής και αφηρημένης γνώσης στο όνομα της αλήθειας. Τα πιο ενθουσιώδη κείμενα του Lacan αναφορικά με τη λειτουργία της αλήθειας χρονολογούνται από εκείνη την εποχή, την εποχή της πολεμικής ενάντια στην τυποποίηση της ψυχαναλυτικής εκπαίδευσης. Αυτή η πολεμική συνεχίζεται ως τις μέρες μας και βρίσκει τα εχέγγυα και τις βάσεις της στην ίδια την αναλυτική πρακτική, από την αναλυτική *εμπειρία* –όπως λέμε προκειμένου να υπογραμμίσουμε ότι δεν γνωρίζουμε εκ των προτέρων εάν αυτή την εμπειρία πρέπει να την ζήσουμε, καθώς και ότι αυτή αποφεύγει, στο σύνολό της, να λάβει τη μορφή μιας κατήχησης που θα συνίστατο στην επιβολή μιας προϋπάρχουσας γνώσης. Όταν δεν το αποφεύγει, αποτελεί, ως τέτοια, αντικείμενο κριτικής.

Μπορούμε πράγματι να ασκήσουμε κριτική, σαν να ήταν το αποτέλεσμα μιας κατήχησης ή μιας παραμόρφωσης της αναλυτικής εμπειρίας –η οποία θα έπρεπε να εκδηλωθεί μέσα από το άνοιγμά της σε μια απρόβλεπτη, επερχόμενη αλήθεια–, σε ό,τι εμφανίζεται κατά τέτοιον τρόπο στις δημοσιευμένες κλινικές περιπτώσεις ενός αναλυτή. Συνηθισμένη είναι, μεταξύ των διεθνών ψυχαναλυτών της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Εταιρείας (IPA), η επιστροφή στις φροϋδικές κλινικές περιπτώσεις –σε

εκείνη του Ανθρώπου με τα ποντίκια, για παράδειγμα – και η άσκηση κριτικής, ακόμη και στην πρακτική του ίδιου του S.Freud, στην κατήχηση του εμπλεκόμενου υποκειμένου –όταν κοινοποιεί, για παράδειγμα, στο υποκείμενο έναν συγκεκριμένο αριθμό γνώσεων, θεωρητικών επεξεργασιών, για τις οποίες οι σημερινοί εξυπνάκηδες θεωρούν ότι δεν υπάρχει λόγος να τις παρουσιάσουν έτσι στον ασθενή. Σχετικά με αυτό και στο ίδιο πνεύμα ο Lacan απαντά εξάλλου ότι οι διατυπώσεις που ο Freud μπορούσε να μεταδώσει στον ασθενή δεν αποτελούσαν βέβαια, τότε, προϋπάρχουσα γνώση και ότι εάν ο Freud επιδιόταν σε κάτι που φαντάζει σε μας της τάξης της κατήχησης, αυτό συμβαίνει στο βαθμό που για εκείνον –και για τον ασθενή– δεν επρόκειτο σε καμία περίπτωση για μια αποκτημένη και μασημένη γνώση. Αντιθέτως, αυτές οι διατυπώσεις είχαν αξία αλήθειας, καθώς ο Freud συνάμα τις επινοούσε, στην πορεία της επινόησης της ψυχανάλυσης.

Η μεταμόρφωση της αλήθειας σε γνώση

Η κατανομή σε δύο, εξωτερικές μεταξύ τους κατηγορίες, εκείνης που θα ήταν της τάξης της αλήθειας και εκείνης που θα ήταν της τάξης της γνώσης δεν είναι εύκολη υπόθεση. Η γνώση και η αλήθεια δεν προσφέρονται για μια κατανομή σε δύο τάξεις, καθώς αυτό που εμφανίζεται εν τη γενέσει ως αλήθεια, καθίσταται γνώση, μέσω της καταγραφής και της κατάθεσής του. Τη στιγμή που η αλήθεια καταθέτει τα όπλα της, καταγράφεται ως γνώση. Πρόκειται για μια κίνηση που μπορούμε να διαπιστώσουμε, αν μη τι άλλο, μέσα από την ιστορία της επιστήμης. Υπάρχει μία μοναδική υποκειμενική εμπλοκή που είναι απαραίτητη, τη στιγμή της ανακάλυψης και που διαμοιράζεται, εν συνεχεία, σε παιδιά σχολικής ηλικίας με ένα τρόπο απολύτως αυτόματο. Αναλογιστείτε τη θεωρία των συνόλων τη στιγμή της γένεσής της, πόσο στοίχισε σε υποκειμενικό επίπεδο στον εφευρέτη της, τις διαμάχες που επέφερε αυτή η

νέα αλήθεια. Αν το συγκρίνετε με τον τρόπο κατά τον οποίο μεταδίδεται τώρα στα πιτσιρίκια, θα αντιληφθείτε ότι υπάρχει ο παράγων χρόνος που επενεργεί.

Ξαναβρίσκουμε τον παράγοντα χρόνο. Πρέπει να καταλάβουμε πράγματι καλά ότι η ουσία της ψυχαναλυτικής πολεμικής –το σημείο στο οποίο στα αλήθεια ξεσπά – αφορά στον χρόνο. Χρειάζεται να λάβουμε υπόψη μας μια εξαιρετικά ξεχωριστή σχέση ανάμεσα στην ψυχανάλυση και στον χρόνο. Αυτή εκτείνεται από την περίφημη διάρκεια των συνεδριών ως τη συνολική διάρκεια μιας ανάλυσης. Πρόκειται για ένα ερώτημα που αξίζει να τεθεί: τι είναι ο χρόνος για την ψυχανάλυση;

Εάν παραμείνουμε στο επίπεδο της γνώσης και της αλήθειας έχουμε έναν πολύ απλό ορισμό αυτής της μη-γνώσης που συνιστά το θέμα μας: *η αλήθεια είναι μη-γνώση*. Αυτό συνεπάγεται ότι η αλήθεια δεν μαθαίνεται. Μπορούμε, κατά κάποιον τρόπο, να υποστηρίξουμε ότι ο αναλυτής ή η ανάλυση χρειάζεται να μάθει στο υποκείμενο να λέει την αλήθεια, αυτό δεν γίνεται όμως μέσα από μια παιδαγωγική. Εν προκειμένω, αυτό μπορεί να θέσει εκ των προτέρων ένα εμπόδιο στην αναλυτική εμπειρία. Όταν ο Lacan υπενθυμίζει τις συνθήκες της ηθικής που μπορούν να είναι εκείνες της αναλυσιμότητας ενός υποκειμένου, τις συνδέει, κατά τρόπο απολύτως επιλεκτικό, με τις σχέσεις του υποκειμένου και της αλήθειας.

Η αλήθεια δεν μαθαίνεται, αλλά, εν προκειμένω, *αυτό* προφητεύεται. Όπως και να 'χει, *αυτό* προφέρεται. Φαίνεται ότι η αλήθεια περνά μέσα από το στόμα εκείνου που προφέρει, χωρίς ωστόσο να του ανήκει. Υπάρχουν ορισμένες σπουδαίες κλασικές μορφές αυτών των εκφορών της αλήθειας, οι οποίες συνδέονται με μια αποστέρηση του υποκειμένου. Τη στιγμή ακριβώς που το ίδιο το υποκείμενο δεν κατέχει τον εαυτό του, που δεν κυριαρχεί επί του εαυτού του, η αλήθεια μπορεί ενδεχομένως να ειπωθεί μέσα από το στόμα του. Οι στενές σχέσεις της αλήθειας και του ασυνειδήτου ήταν ανέκαθεν γνωστές. Πάντοτε γνωρίζαμε ότι μια μείωση των λειτουργιών ελέγχου –η οποία μπορεί,

εν προκειμένω, να προκληθεί είτε τεχνητά, μέσω της κατάποσης ενός συγκεκριμένου αριθμού ουσιών, όπως το κρασί, όταν πρόκειται για το συμπόσιο, είτε μέσω ορισμένων φυσικών επιδράσεων που προορίζονται να οδηγήσουν το υποκείμενο σε κάποιες ελαφρώς απροσδιόριστες περιοχές της συνείδησης του εαυτού– μπορεί να είναι αναγκαία προκειμένου να αστράψει η αλήθεια στις παρυφές του ασυνειδήτου. Σε σχέση με τη γνώση, η αλήθεια εμφανίζεται ανέκαθεν ως έλλειψη. Μπορεί να πάρει τη μορφή όλων εκείνων των προσωπικοτήτων που θεωρούνται εξωτερικές ως προς τη γνώση, είτε πρόκειται για τη γυναίκα, είτε πρόκειται για το παιδί κ.ο.κ.

Αυτό θέτει επομένως στον ορίζοντα την παράδοξη έννοια –αυτό ακριβώς όμως φαίνεται να είναι το πιο ενδιαφέρον– μιας γνώσης πάνω στην αλήθεια. Αυτό και μόνο, μας επιτρέπει να πούμε ότι η πορεία της έρευνας του Lacan ακολουθεί την κατεύθυνση μιας διατύπωσης εκείνου που θα μπορούσε να είναι της τάξης μιας γνώσης πάνω στην αλήθεια. Αυτό που βάφτισε *πέρασμα* [passe], τη στιγμή του τέλους της ανάλυσης, δεν αποτελεί μονάχα στιγμή αλήθειας, αλλά επιπλέον –εδώ έγκειται το παράδοξό του– τη δυνατότητα μιας γνώσης πάνω σε αυτή την αλήθεια. Ανάμεσα στην εσωτερική στιγμή του περάσματος –εσωτερική ως προς την εμπειρία– και στην εξωτερική στιγμή του, τη λεγόμενη διαδικαστική –που είναι μια στιγμή επαλήθευσης–, υπάρχει η αναμονή μιας αλήθειας που θα μπορούσε να συμπληρωθεί από μια γνώση επί της ίδιας, η αναμονή, αλλά και η απαίτηση –μια εξαιρετικά παράδοξη απαίτηση– της υπερνίκησης, εδώ ακριβώς, εκείνου που μπορεί να φαντάζει ως αντινομία ανάμεσα στην αλήθεια και τη γνώση.

Αυτή η έννοια υλοποιείται μέσα από τα σχήματα των τεσσάρων λόγων, μεταξύ των οποίων ο αναλυτικός λόγος διακρίνεται μέσω της εγγραφής της γνώσης σε μια τυπική θέση, στη λεγόμενη *θέση της αλήθειας*. Το παράδοξο καθίσταται πρόδηλο από τη στιγμή που αναφερόμαστε στον πρώτο τύπο, εκείνον που τοποθετεί τη γνώση από

πάνω και την αλήθεια από κάτω. Εδώ, η αλήθεια διατηρεί τις ελπίδες της χάρη σε μια μπάρα που τοποθετείται πάνω στη γνώση, σε σημείο που η ίδια η γνώση μπορεί να φαίνεται ότι συνδέεται με το κλείσιμο του ασυνειδήτου ως αλήθεια. Υπάρχει, πράγματι, μια επεξεργασία γνώσης που λαμβάνει χώρα στην ψυχανάλυση και η οποία μπορεί να φανεί, στον ίδιο τον Lacan, μιας ιδιαιτέρως αμφισβητήσιμης καθαρότητας: η έμφαση αποδίδεται τόσο πολύ στη γνώση, απλώς και μόνο για να ενδυναμώσει το κλείσιμο του ασυνειδήτου.

Εξ' ου και οι πρακτικές δυσκολίες των αναλυτών ως προς την παιδαγωγική της αναλυτικής θεωρίας, που οδήγησαν τους κλασικούς ορθόδοξους –και εξακολουθούν να τους οδηγούν παρά το γελοίο της υπόθεσης– να ζητήσουν και να απαιτήσουν από τους αναλυόμενους τους να αποφύγουν, προκειμένου να ευνοήσουν το άνοιγμα της εμπειρίας, να στραφούν προς μια θεωρητική γνώση της ψυχανάλυσης. Κάνουν την κάπως μαγική σκέψη ότι η γνώση αυτή καθ' εαυτή θα συνιστούσε το κλείσιμο της εμπειρίας, το οποίο θα ήταν αντίθετο από την αλήθεια της εμπειρίας. Πρόκειται για έναν κάπως απλοϊκό τρόπο θέσπισης των δύσκολων σχέσεων ανάμεσα στη γνώση και στην αλήθεια. Θα μπορούσαμε να παραφράσουμε τον E. Kant, όταν λέει: «Έθεσα όρια στη γνώση για να αφήσω χώρο στην πίστη»⁵ (Kant, 1975, p. 24). Ο ελεύθερος συνειρμός θα συνίστατο στο να πούμε: «Έθεσα όρια στη γνώση για να αφήσω χώρο στην αλήθεια», και, πιο συγκεκριμένα, σε μια αλήθεια που προφέρεται, στην αλήθεια του *Ομιλώ*, στην αλήθεια που δε μετριέται πλέον σε σχέση με οτιδήποτε άλλο, και σίγουρα όχι σε σχέση με την ακρίβεια.

Η διατύπωση του Lacan που υπενθύμισα την τελευταία φορά (Miller, 2010, pp. 169-184): «η ανάλυση [προχωρά ουσιαστικά] στο πλαίσιο της μη-γνώσης» (Lacan,

---

⁵ Σε αυτή την κλασική μετάφραση από τους André Tremesaygues και Bernard Picaud η πρόταση μεταφράζεται ως εξής: «Χρειάστηκε λοιπόν να καταργήσω τη γνώση προκειμένου να διατηρήσω μια θέση για την πίστη».

1966a, p. 361) σημαίνει ότι η ανάλυση προχωρά ουσιαστικά ως προς την τάξη της αλήθειας, την τάξη του *Δεν γνωρίζω*. Κάτι τέτοιο διατηρεί ως προβληματικό εκείνο που θα ήταν ένα τελικό *Γνωρίζω* μιας ανάλυσης, μιας ανάλυσης που θα είχε προχωρήσει στο πλαίσιο της μη-γνώσης, στο πλαίσιο της αλήθειας. Για ποιο λόγο αυτή η εμπειρία της αλήθειας, μιας αλήθειας αντινομικής ως προς τη γνώση, θα επέτρεπε την πρόσβαση, *in extremis*, σε ένα τελικό *Γνωρίζω*; Και αυτό το *Γνωρίζω*, ποιος μπορεί να το αρθρώσει; Το ερώτημα είναι υψίστης σημασίας, καθώς αυτό για το οποίο πρόκειται είναι αν το πέρασμα εξελίσσεται και αυτό ουσιαστικά ως προς τη μη-γνώση, αν το πέρασμα συνιστά μια εμπειρία αλήθειας, όπως η ανάλυση, ή αν υποτίθεται ότι εγκαθιστά μια σχέση με την αλήθεια διαφορετική από εκείνη που υπερισχύει κατά τη διάρκεια της αναλυτικής εμπειρίας. Αυτό που μπορούμε να χαρακτηρίσουμε επίσης ως εμπειρία –εκείνη του περάσματος ως διακριτή από την εμπειρία της ανάλυσης– δεν προϋποθέτει άραγε πως το υποκείμενο διατηρεί μια άλλη σχέση με την αλήθεια από ότι κατά τη διάρκεια της ανάλυσής του, και, παραδόξως, μια σχέση γνώσης με την αλήθεια;

Η λόγια άγνοια

Ο όρος *λόγια άγνοια* προέκυψε από τον μεσότιτλο του Lacan (1966a, p. 349) *Εκείνο που οφείλει να γνωρίζει ο ψυχαναλυτής είναι να αγνοεί ό,τι γνωρίζει*. Είπα, την τελευταία φορά, ότι θα αναφερόμουν στον Nicolas de Cues, συγγραφέα μιας πραγματείας που φέρει τον τίτλο *Περί της λόγιας άγνοιας*, ο οποίος, έχοντας αρχίσει να συμβουλεύει τους μοναχούς του αβαείου της Tegernsee, βάλθηκε, το 1452, να τους γράφει προκειμένου να τους μιλήσει για τη λόγια άγνοια (Cues, 1985).

Τι είναι η λόγια άγνοια; Πρόκειται για την έννοια μιας κάποιας αναγκαίας άρθρωσης ανάμεσα στη γνώση και την άγνοια, την έννοια ότι γνώση και άγνοια δεν

είναι εξωτερικές η μια προς την άλλη, ότι υπάρχει ένα σημείο, το ύψιστο σημείο της γνώσης πιο συγκεκριμένα, στο οποίο η γνώση συμπίπτει με την άγνοια. Ο Nicolas de Cues παρουσιάζει τα πράγματα εισάγοντας τον όρο *αγάπη*. Αναρωτιέται υπό ποία έννοια η αγάπη γνωρίζει ή αγνοεί στο θέμα της γνώσης. Εκείνο το οποίο τον ωθεί, σε τελική ανάλυση, σε αυτή την κατασκευή είναι βέβαια να κατανοήσει την αγάπη του Θεού, την αγάπη του υποκειμένου για τον Θεό και να της δώσει μία θέση. Επιμένει στο γεγονός της μη επίτευξης της αγάπης, της διάκρισης ανάμεσα στην αγάπη και την κατοχή, δηλαδή στο γεγονός ότι η αγάπη συνιστά μια κίνηση προς κάτι, προς ένα όριο, ένα όριο που δεν μπορεί ωστόσο να φτάσει. Επιμένει λοιπόν σε αυτόν τον χαρακτήρα του απείρου ή του αόριστου της εν εξελίξει αγάπης. Η αγάπη ορίζεται ως μια κίνηση η οποία θα έπαυε εάν το τελικό όριο μπορούσε να επιτευχθεί, ούτως ώστε, εφόσον κάτι τέτοιο δεν έχει γίνει ακόμη και ενώ πάντοτε προοδεύει, η αγάπη αποτελεί ουσιαστικά μια άγνοια. Δεν αγαπάμε παρά εκείνο που αγνοούμε. Παρόλα αυτά, εάν από τη μια μεριά αγνοούμε, από την άλλη, χρειάζεται να έχουμε κάποια επίγνωση αυτής της άγνοιας. Διαφορετικά, δεν θα αγαπούσαμε. Εάν αγαπάμε το Καλό, εάν δεν ξέρουμε να αγαπάμε παρά μονάχα εκείνο που είναι καλό, πρέπει βέβαια να γνωρίζουμε ότι το καλό υπάρχει, αλλά, ταυτόχρονα, αγνοούμε τι είναι καλό. Ούτως ώστε, το να αγαπάμε συνιστά, για το πνεύμα, μια κατάσταση χωρίς ανάπαυση, καθόσον ο αξιαγάπητος χαρακτήρας εκείνου που αγαπάμε είναι για την ακρίβεια απρόσιτος.

Μέσω αυτού του μικρού υπόλογου της αγάπης –μιας αγάπης που οφείλει να είναι συγχρόνως άγνοια και προαίσθημα μιας γνώσης– ο Nicolas de Cues μας εισάγει στο πλεονέκτημα της άγνοιας. Η προνομιακή οδός της σχέσης με τον Θεό δεν είναι η οδός της γνώσης, αλλά μάλλον εκείνη της άγνοιας, και, μάλιστα, μιας άγνοιας μεθοδικής. Η αναφορά του Cues είναι εκείνη της μυστικιστικής θεολογίας, της λεγόμενης αρνητικής, εκείνη του ψευδό-Διόνυσου, ο οποίος τοποθετεί τον Θεό πάνω από ό,τι είναι κατανοητό

και οδηγεί έτσι το υποκείμενο να ξεπεράσει τον εαυτό του. Είναι τη στιγμή που το υποκείμενο εισέρχεται στη σκιά του «Σκότους», εγκαταλείποντας τη γνώση ή εκείνο που πιστεύει ότι γνωρίζει, όχι όταν έχει εγκαταλείψει κάθε ελπίδα αλλά αντιθέτως, όταν στο όνομα αυτής της ελπίδας, έχει εγκαταλείψει κάθε γνώση, τότε έχει ενδεχομένως, την πιθανότητα, εφόσον το υποκείμενο προσπάθησε αρκετά, να αποκτήσει πρόσβαση σε μια αυθεντική σχέση με τον Θεό.

Αυτή η έννοια ενός Θεού που δεν δύναται να γίνει κατανοητός, που δεν δύναται να καταστεί καταληπτός μέσω της γνώσης, είναι μια θεωρία του απείρου. Πρόκειται για την έννοια, σύμφωνα με την οποία, μια εξαντλητική απαρίθμηση των σημαινόντων της γνώσης είναι αναγκαία. Είναι εξάλλου κατά αυτόν τον τρόπο που παρουσιάζονται οι πραγματείες της μυστικιστικής θεολογίας: απαριθμούν τα ονόματα του Θεού, τα πιθανά ονόματα του Θεού, προκειμένου να καταλήξουν, όσον αφορά στο καθένα από αυτά τα ονόματα, ότι δεν αποτελεί το τελικό. Αυτή η απαριθμητική παρουσίαση θυμίζει τον τρόπο κατά τον οποίον ο Lacan γράφει την υποτιθέμενη γνώση των σημαινόντων μέσα στο ασυνείδητο. Είναι σαν να προτιθέμεθα, σε αυτή τη μυστικιστική θεολογία, να υποκειμενοποιήσουμε αρκετή γνώση, αρκετά σημαίνοντα –να τα εξαντλήσουμε– προκειμένου να επαληθεύσουμε ότι ο Θεός δεν μπορεί να συγκριθεί με αυτή τη γνώση. Απαριθμούμε και οφείλουμε να διαγράψουμε αορίστως τα σημαίνοντα που προσφέρονται για να κατονομάσουν τον Θεό.

Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο η εν λόγω ακολουθία είναι περατή. Ο Lacan γράφει, βέβαια, την παρούσα καθ' υπόθεση γνώση των σημαινόντων μέσα στο ασυνείδητο ως μια αόριστη ακολουθία, η οποία μοιάζει ωστόσο να παραμένει περατή. Όταν στοχεύουμε στη σύλληψη του αντικειμένου για το οποίο πρόκειται μέσω της εξάντλησης της γνώσης, προκειμένου να επιτύχουμε επιτέλους εκείνο το σημείο μηδέν της γνώσης που θα συνιστούσε την ίδια την παρουσία του αντικειμένου αρχικά,

χρειάζεται ο χρόνος. Χρόνος χρειάζεται εξάλλου και για να διαβάσουμε τις πραγματείες της μυστικιστικής θεολογίας! Μολονότι βασίζονται σε μια αρκετά απλή αρχή, σε έναν αρκετά στοιχειώδη αλγόριθμο, αυτοί οι τόμοι φέρνουν ακούραστα στο προσκήνιο, μέσα από σελίδες επί σελίδων, αυτή την συνεχή, αόριστη διαγραφή. Ο παράγων χρόνος είναι εδώ πραγματικά παρών.

Η (απο)παθιάζουσα αλήθεια

Αναφερόμενος σε αυτή τη διατύπωση των καθ' υπόθεση παρόντων σημαινόντων μέσα στο ασυνείδητο, πέρασα ήδη στην άλλη πλευρά, εκείνη στην οποία το ασυνείδητο συνιστά γνώση.

Ο ορισμός του ασυνειδήτου ως γνώση οδηγεί στη γραφή της γνώσης κάτω από τη μπάρα και στην εγγραφή, από πάνω, ενός όρου για τον οποίο μπορούμε να πούμε ότι είναι το απωθημένο, η επιστροφή του απωθημένου, η επιστροφή της απωθημένης γνώσης. Στο πλαίσιο αυτής της διάταξης ο Lacan έφτασε να αναφέρει σχετικά με τη διδασκαλία ότι ισοδυναμεί με την απόθεση της γνώσης.

Διδασκαλία

Γνώση

Κάτι τέτοιο επιβάλλει τη διάκριση ανάμεσα σε δύο είδη γνώσης: τη γνώση *Όσο περισσότερο Γνωρίζω* και τη γνώση *Τόσο λιγότερο γνωρίζω*, εκείνη για την οποία μπορούμε μονάχα να πούμε ότι υφίσταται γνώση και ποιος τη λέει. Αυτή η διάκριση ανάμεσα σε δύο τύπους γνώσης –τη γνώση στην οποία μπορεί να προστεθεί το *Γνωρίζω* και τη γνώση στην οποία δεν μπορεί να προστεθεί το *Γνωρίζω*– καθιστά αναγκαία, ως διαμεσολάβηση, ως δεσμό, τη λειτουργία του καθ' υπόθεση υποκειμένου της γνώσης. Μονάχα από τη στιγμή που διακρίνουμε αυτούς τους δύο τύπους γνώσης – τη γνώση που γνωρίζω και τη γνώση που υφίσταται δίχως να μπορώ να πω ότι τη

γνωρίζω–, είναι στο μεταξύ τους διάκενο που εγγράφεται το καθ' υπόθεση υποκείμενο της γνώσης. Το καθ' υπόθεση υποκείμενο της γνώσης αποτελεί στην ουσία ένα διαφορετικό τρόπο γραφής της γνώσης σε θέση αλήθειας.

Η προαγωγή της γνώσης ώστε να οριστεί το ασυνείδητο αποτελεί μια εξόχως μοναδική προαγωγή. Είναι πολύ λιγότερο προφανής από την ισοδυναμία του ασυνειδήτου και της αλήθειας. Η ισοδυναμία του ασυνειδήτου και της αλήθειας διαθέτει τους τίτλους ευγενείας ή τους πιστωτικούς της τίτλους σε όλη την ιστορία της σκέψης. Η ισοδυναμία του ασυνειδήτου και της γνώσης αποτελεί αντιθέτως κάτι το εντελώς νεωτερικό, το σύγχρονο. Τη χειριζόμαστε πιο εύκολα από τότε που έχουμε στη διάθεσή μας τους μικρούς υπολογιστές που μας παρέχουν κάποια παροντοποίηση μιας γνώσης, υπό υλική μορφή, ήδη παρούσας, και αυτό θέτει ασφαλώς προβλήματα πρόσβασης και χρήσης από τη στιγμή που υπάρχει γραφή, αλλά πλέον μας επιβάλλεται κατά κάποιον τρόπο, μας κατακλύζει. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η μετάθεση στον ορισμό του ασυνειδήτου από την αλήθεια στη γνώση υιοθετεί αυτό το ιστορικό κίνημα του οποίου είμαστε τα υποκείμενα.

Ο υπολογισμός της αλήθειας

Η προαγωγή της γνώσης συνοδεύεται από μια υποτίμηση της αλήθειας. Βρίσκει κανείς τα ιδιαίτερος αισθητά ίχνη της στη διδασκαλία του Lacan. Όπως έτυχε να αναφέρω ήδη πριν από αρκετό καιρό, αυτή η υποτίμηση της αλήθειας μοιάζει να αφαιρεί από τη ρητορική του Lacan αυτόν τον όρο *αλήθεια* ο οποίος, οφείλουμε να πούμε, τροφοδοτούσε σε μεγάλο βαθμό τις επιπτώσεις της. Προτείνεται αντιθέτως, για τη διευθέτηση της αλήθειας, να μην εκληφθεί ως σημείο αναφοράς η διαλεκτική πρόοδος της μη-γνώσης, να μην εκληφθεί ως σημείο αναφοράς ούτε ο απορητικός Σωκράτης ή η πυθία πέραν του εαυτού της –σε όλες αυτές τις καταχωρημένες,

θαυμαστές μορφές των οποίων οι περιπαθείς επιπτώσεις δεν χρειάζονται πια απόδειξη— αλλά να εκληφθεί ως αναφορά η μαθηματική λογική. Ο ορισμός του ασυνειδήτου ως γνώση αφαιρεί το πάθος από την αλήθεια, την στρέφει προς την πλευρά του μαθημίου [mathème] και μάλιστα, πιο συγκεκριμένα, προς την πλευρά των μαθηματικών ή, τουλάχιστον, προς την πλευρά εκείνης της μαθηματικής προσπάθειας να κατακτηθεί και να αδειάσει την αλήθεια από το συναισθηματικό της φορτίο. Ο Lacan δεν εγκωμίασε εξάλλου ποτέ το πάθος της αλήθειας. Εγκωμίασε το πάθος της άγνοιας. Σχετικά με αυτό, ήταν πολύ πιο προσεκτικός. Όταν έχουμε να κάνουμε με το πάθος, βρισκόμαστε στο πλαίσιο μιας περιπαθούς διάταξης —πρόκειται για μια διάταξη που συρρικνώνεται στην επιστήμη της λογικής.

Στη φράση που μας απασχολεί —πού πρόκειται για το μη-γνωστό [non-su]— η αναφορά σε «κάθε λογική αξία του ονόματός της» είναι μια αναφορά στη μαθηματική λογική ή, πριν από την ανάδυση της μαθηματικής λογικής, σε ορισμένες λογικές που την προμηνύουν και οι οποίες, δίχως να μαθηματικοποιούνται —χρειάζεται να περιμένουμε τον 19^ο αιώνα— αφαιρούν ήδη το πάθος από την αλήθεια. Η στωική λογική, στην οποία επίσης αναφέρεται ο Lacan, είναι απολύτως ικανή να αφαιρεί το πάθος από την αλήθεια. Για παράδειγμα, όταν διαλογίζεται πάνω σε φράσεις όπως *Εάν είναι μέρα, τότε υπάρχει φως*. Έχετε εδώ έναν χειρισμό της αλήθειας, έναν στοχασμό επί της αλήθειας που δεν έχει καθόλου να κάνει με το πάθος της αλήθειας, αλλά σχετίζεται αυστηρά με μια σημαίνουσα οργάνωση. Όταν ο Lacan μιλά για «κάθε λογική αξία του ονόματός της» (Lacan, 1967), αναφέρεται στη μαθηματική λογική ή σε ό,τι, στην ιστορία, προηγείται αυτής και είναι επίσης αξία του ονόματός της, σε ό,τι δηλαδή αδειάζει την αλήθεια από το πάθος της. Αυτό μειώνει την αλήθεια εις το να μην είναι παρά μια αξία, την κάνει να συνάγεται, να συνιστά εκείνο το οποίο συνάγεται από έναν συνδυασμό προτάσεων.

Όταν παίρνουμε την πρόταση C και την πρόταση Q, έχουμε, ανάμεσα σε αυτές τις δύο προτάσεις, μια σχέση την οποία γράφω απλώς μέσω του ρόμβου του Λακάν, ο οποίος ρόμβος επιτρέπει να κατονομάσουμε όλες τις δυνατές σχέσεις ανάμεσα σε αυτές τις δύο προτάσεις.

$$C \diamond Q$$

Εάν διαθέτουμε μια αξία αλήθειας για τη μια, μια αξία αλήθειας για την άλλη, και αν καθορίσουμε τη σχέση για την οποία πρόκειται –τη σχέση της εμπλοκής, για παράδειγμα– εξασφαλίζουμε τρεις θέσεις: τη θέση της πρώτης πρότασης, τη θέση της σχέσης που τις συνδέει και τη θέση της δεύτερης πρότασης. Εν συνεχεία, έχουμε την τέταρτη θέση, η οποία επιτρέπει την εγγραφή της αξίας της αλήθειας, την οποία θα γράψουμε εν προκειμένω σαν να ήταν εκείνη του αληθινού.

$$C \rightarrow QV$$

Αναλόγως με τα γράμματα της αξίας της αλήθειας και τα οποία θα τοποθετήσουμε στις θέσεις 1, 3 και 4, μπορούν να οριστούν οι διαφορετικές σχέσεις αυτών των προτάσεων. Πρόκειται για μια χρήση της αλήθειας που την κάνει να μην είναι τίποτε παραπάνω από ένα γράμμα, V, σε αντίθεση με ένα άλλο γράμμα, F- F για το Ψευδές⁶. Στο πλαίσιο αυτής της διευθέτησης, η αλήθεια δεν συνιστά πλέον τίποτε περισσότερο από τον δείκτη ενός σημαίνοντος συνδυασμού. Πρόκειται για αυτό που ονομάζουμε πίνακες αληθείας. Όσον αφορά στις βασικές λογικές σχέσεις για παράδειγμα, χρειάζεται να τις μάθουμε απ' έξω.

Οι εν λόγω πίνακες αληθείας δεν έχουν την παραμικρή σχέση με τους Πίνακες του Νόμου. Αυτή η εξαιρετικά υποτιμημένη, θα λέγαμε, χρήση της αλήθειας δεν έχει την παραμικρή σχέση με μια προφητική αλήθεια. Πρόκειται απλώς για την εδραίωση ενός συγκεκριμένου αριθμού συμβάσεων που συνδέουν τα γράμματα. Πρόκειται για

⁶ Σ.τ.Μ.: V για το Αληθινό (Vrai), F για το Ψευδές (Faux).

έναν υπολογισμό της αλήθειας, για μια γνώση, που είναι ένας υπολογισμός της αλήθειας. Δεν βρίσκουμε εδώ καμία έννοια της αλήθειας ως εξωτερική προς τη γνώση –ούτε εξωτερική ως προς τη γνώση, ούτε επικριτική ως προς τη γνώση– αλλά, αντιθέτως, μια απορρόφηση της έννοιας της αλήθειας στο πλαίσιο της τάξης του υπολογισμού. Πρόκειται για μια αλήθεια με συνοχή, κενή νοήματος και, κατά συνέπεια, και πάθους. Δεν πρόκειται πλέον για την αλήθεια που λέει *Ομιλώ*, αλλά για την αλήθεια που λέει *Το βουλώνω*. Δεν λέει ούτε καν αυτό: δεν λέει πλέον τίποτε! Είναι μια αλήθεια που απλώς και μόνο εγγράφεται, που περιέχεται σε κάποιες αλυσίδες γραμμμάτων.

Δεν έχετε εδώ παρά μονάχα δύο προτάσεις που συνδέονται, αλλά θα μπορούσαν να υπάρχουν δέκα ή δεκαπέντε με διαφορετικές συναρτήσεις ανάμεσα σε κάθε πρόταση, για τις οποίες χρειάζεται να μάθετε πώς σχετίζονται οι μεν με τις δε σε σχέση με τις παρενθέσεις που μπορούν να υπάρχουν προκειμένου να μπορέσετε στο τέλος να γράψετε ένα κεφαλαίο V ή ένα μεγάλο τελικό F. Η εκτέλεση αυτής της άσκησης αναδεικνύει εκείνη ακριβώς την ιδέα του να μην χάσουμε ούτε μια! Εκείνο για το οποίο πρόκειται εντέλει είναι η συμπλήρωση του μικρού τετραγώνου που βρίσκεται στο τέλος. Όλες αυτές οι προτάσεις, οι διαφορετικές παρενθέσεις που βρίσκονται ανάμεσα τους, είναι δεδομένες και έπειτα, στο τέλος, υπάρχει ένα κενό τετράγωνο στο οποίο πρέπει να είστε ικανοί να γράψετε V ή F.

Ο εγκλεισμός της αλήθειας μέσα στη γνώση

Πρόκειται για μια υποτιμημένη κατάσταση της αλήθειας, μια κατάσταση όπου η αλήθεια υπόκειται σε έναν υπολογισμό που εμπεριέχεται εξ' ολοκλήρου στο πλαίσιο της γνώσης. Μια γνώση αποτελεί ουσιαστικά έναν πίνακα αληθείας. Συνιστά μια γνώση επειδή αποτελεί μια ορισμένη άρθρωση σημαινόντων. Όταν ο Lacan εισάγει αυτό, το κάνει ενάντια στον Lacan της δεκαετίας του '50, χαρακτηρίζοντάς το επιπλέον ως την

ίδια την προϋπόθεση της καθιέρωσης του ψυχαναλυτή στο πλαίσιο της ψυχαναλυτικής πράξης. Η αναφορά είναι από το κείμενο του, στο κείμενό του με τίτλο «Ραδιοφωνία»: «δεν κάθεται κανείς [στην ψυχαναλυτική πράξη] παρά μονάχα μέσω του τρόπου [...] με τον οποίον την επιβάλλει επί του αληθινού» (Lacan, 2001a, p. 427).

Το *κάθεται* είναι αρκετά απεικονιστικό. Σημαίνει να μπαίνει κανείς πραγματικά στην αναλυτική θέση, η οποία είναι ουσιαστικά μια καθιστή θέση. Θα μπορούσαμε να πούμε το ίδιο και για τη θέση της γραφής –αν και ο Νίτσε έλεγε ότι έπρεπε να γράφουμε χορεύοντας–, αλλά δεν έχουμε διανοηθεί ακόμη να πούμε ότι θα έπρεπε να ψυχαναλύουμε χορεύοντας. Έτσι, καθόμαστε.

Η λέξη *τρόπος* είναι αρκούντως ενδεικτική του συμβατικού και τεχνητού χαρακτήρα που προσλαμβάνει η αλήθεια στην αναλυτική εμπειρία. Ο Lacan υπενθυμίζει ότι το ίδιο το αναλυτικό πλαίσιο συνιστά έναν πίνακα αληθείας. Πρόκειται για μια διάταξη που έχει φτιαχτεί προκειμένου να εγγραφεί κάποιος αριθμός σημαινόντων, ούτως ώστε να υπάρξει στο τέλος, στο σημείο όπου διακόπτεται η αλυσίδα, η εγγραφή της αξίας αλήθειας. Με άλλα λόγια, η ανάλυση επιβάλλει έναν τρόπο επί του αληθινού. Αυτό εκφράζει την εμπλοκή της αναλυτικής πράξης στην παραγωγή και στην ανάδυση των επιτελεσμάτων της αλήθειας.

Ο Lacan παραλλάσσει αυτή τη λέξη, *τρόπος* [façon], για την οποία λέω ότι παραπέμπει στο τέχνασμα της αναλυτικής εμπειρίας, γράφοντάς την: το *σβήσιμο* [l'effaçon]⁷. Το γνωστό αυτό ευφυολόγημα [Witz] έχει μια συγκεκριμένη αξία την οποία χρειάζεται να επανατοποθετήσουμε. Σημαίνει ότι δεν υπάρχει δεδομένη αλήθεια, ότι η συνθήκη ανάδυσης της αλήθειας στην αναλυτική εμπειρία περνά αρχικά μέσα από τη διαγραφή εκείνου που θα συνιστούσε μια καθ' αυτήν αλήθεια, με τον ίδιο τρόπο που

⁷ Σ.τ.Σ Η πλήρης μορφή της προηγούμενης παραπομπής είναι: «Θα ήθελα να σημειώσω εδώ ότι δεν κάθεται κανείς παρά μονάχα μέσω του τρόπου [façon], ή μάλλον του σβησίματος [effaçon], που επιβάλλει επί του αληθινού».

το F ή το V της μαθηματικής λογικής δεν στηρίζεται σε καμία φυσική αλήθεια. Στο επίπεδο του *Εάν είναι μέρα, τότε υπάρχει φως*, δεν χρειάζεται βέβαια να ανοίξει κανείς τα μάτια για να δει αν είναι μέρα ή αν είναι νύχτα. Δεν χρειάζεται να ανοίξει τα μάτια σε κάτι άλλο παρά μονάχα σε αυτό το κομμάτι χαρτί όπου είναι γραμμένη η πρόταση. Αντιθέτως, πρέπει κανείς να αρχίσει με το να κλείσει τα μάτια, με το να σβήσει. Ως προς αυτό, μια μονάχα γνώση προσφέρει το σβήσιμο του αληθινού, μια μονάχα γνώση αποτελεί την προϋπόθεση της αναλυτικής πράξης: η γνώση της λογικής. Δεν χρειάζεται εν προκειμένω να ανοίξει κανείς τα μάτια σε έναν κόσμο πολιτισμού. Ο Lacan το λέει: «Μια μονάχα γνώση προσφέρει το λεγόμενο σβήσιμο: η λογική, για την οποία το αληθινό και το ψευδές δεν αποτελούν παρά γράμματα που επενεργούν μέσω μιας αξίας» (Lacan, 2001a, p.427). Πρόκειται για κάτι το ριζοσπαστικό, για μια μεταβολή 180 μοιρών σε σχέση με την περιπαθή σύλληψη της αλήθειας.

Η ανάδειξη της μαθηματικής λογικής σε σημείο αναφοράς της αλήθειας, η ανάδειξη μιας πολύ ιδιαίτερης γνώσης σε σημείο αναφοράς της αλήθειας, είναι πιθανώς εκείνο στο οποίο αναφέρεται ο Lacan στο χωρίον σχετικά με το μη-γνωστό της «Πρότασης...»⁸ του. Πρέπει να αντιληφθούμε ότι η εν λόγω «Πρόταση...» δεν βρίσκεται υπό το καθεστώς της πρώτης διάκρισης αλήθεια/ γνώση. Δεν βρίσκεται υπό εκείνο το καθεστώς όπου η αλήθεια είναι πάνω από την μπάρα και η γνώση από κάτω. Η «Πρόταση...» του περάσματος στον Lacan βρίσκεται υπό το καθεστώς του σωστού τρόπου διαχείρισης της αλήθειας, δηλαδή του λογικού τρόπου: σβήσιμο του πάθους αυτής της αλήθειας ούτως ώστε να μην διατηρηθεί παρά μονάχα η αξία της ως γράμμα, ως γράμμα μεταξύ άλλων γραμμάτων. Με άλλα λόγια, σε αντίθεση με ό,τι μπορεί να πιστέψουμε αν ρίξουμε μια γρήγορη ματιά, η «Πρόταση...» του περάσματος θεμελιώνεται όντως πάνω σε μια κυριαρχία της γνώσης επί της αλήθειας. Θα λέγαμε

---

⁸ Σ.τ. Μ.: Αναφορά στο J. Lacan « Proposition du 9 octobre 1967 sur le psychanalyste de 'l'École », *Autres écrits*, ο. π., σ. 243-259.

μάλιστα ότι εκείνο που θα μπορούσε να είναι η αναφορά του Lacan όταν καθιστά *το μη γνωστό [non-su]* ως *το ίδιο το πλαίσιο αυτής της γνώσης*, θα συνιστούσε τον πίνακα της ίδιας της αλήθειας. *Υπό την προϋπόθεση να μην αστοχήσουμε σε τίποτε, καταλήγουμε να γνωρίζουμε την αξία της αλήθειας, μετά από αυτή τη λογική ακολουθία*. Ούτως ώστε το μη γνωστό [non-su] θα μπορούσε να είναι η αλήθεια του συνδυασμού, η αξία αλήθειας του συνδυασμού και ο πίνακας αληθείας, κυριολεκτικά, το πλαίσιο της γνώσης.

Αλήθεια, γνώση και πραγματικό

Αυτή η άρθρωση της γνώσης και της αλήθειας δεν κατανέμει γνώση και αλήθεια, τη μία σε σχέση με την άλλη, αλλά τις κρατά μαζί. Αυτός ο εγκλεισμός της αξίας αλήθειας στη γνώση οδηγεί μάλλον στο να ξεχωρίσουμε την αλήθεια και το πραγματικό. Η σύγχυση ανάμεσα στην αλήθεια και το πραγματικό οδηγεί στην απόλυτη γνώση. Από τη στιγμή που ο Lacan όρισε το ασυνείδητο μέσω της γνώσης – κάτι που συνεπάγεται έναν τρόπο εγκλεισμού της αλήθειας στη γνώση -χρειάστηκε να ξεχωρίσει και να συλλάβει το πραγματικό σε σχέση με τη γνώση και την αλήθεια. Το γεγονός ότι ακολουθήσαμε πολλές φορές αυτά τα μονοπάτια δεν το καθιστά αυτονόητο.

Τα *Γραπτά* τελειώνουν, αντιθέτως, με μια ισοδυναμία ανάμεσα στην αλήθεια και το πραγματικό. Για αυτόν ακριβώς το λόγο αυτό διατηρεί εντέλει τη συνοχή του, καθώς διανέμεται έπειτα σε διαφορετικούς όρους. Η ισοδυναμία της αλήθειας και του πραγματικού κινητοποιεί, με έναν πιθανώς πιο συγκεχυμένο τρόπο, αυτό που αναπτύσσεται στη συνέχεια.

Ολόκληρο το κείμενο «Η επιστήμη και η αλήθεια» με το οποίο ο Lacan τελειώνει τα *Γραπτά* του εμψυχώνεται από μια ισοδυναμία του πραγματικού και της αλήθειας. Στο Σεμινάριό του, ο Lacan είπε ότι θα μπορούσε να το είχε αποκαλέσει «Η γνώση και η αλήθεια». Είναι ίσως σε αυτό το σημείο που η ισοδυναμία της αλήθειας και του

πραγματικού ωθείται στο έπακρο. Η αλήθεια ορίζεται εδώ όχι ως επενέργεια του σημαίνοντος, αλλά αντιθέτως, ως ένα αίτιο, ως ένα καλυμμένο σημείο της επιστήμης. Ο Lacan ορίζει την αλήθεια ως αίτιο, και ως αυτό που παραμένει καλυμμένο στην επιστήμη. Έστω και μέσω αυτής της διευθέτησης, πρόκειται για το αντίθετο από το να δίνεις σαν παράδειγμα στον ψυχαναλυτή την επιστημονική αναγωγή της αλήθειας.

Υπάρχει άλλη μια ένδειξη αυτής της ισοδυναμίας της αλήθειας και του πραγματικού. Συνομιλώντας για τη φροϋδική αλήθεια, το 1966, ο Lacan αναδεικνύει το *φρικτό* αυτής της αλήθειας. Ας μετρήσουμε την απόσταση από τη διατύπωση που θα έλθει επτά χρόνια αργότερα, εκείνη της *φρίκης της γνώσης* (Lacan, 1966b, p.309). Αυτό που διασυνδέει τις εν λόγω διατυπώσεις είναι η λέξη *φρίκη*. Τα *Γραπτά* τελειώνουν με τη *φρίκη της αλήθειας*. Δεν μπορούμε να ωθήσουμε περισσότερο το περιπαθές της αλήθειας. Ο όρος *φρίκη* σκιαγραφεί το αποκορύφωμα του περιπαθούς, τη στιγμή που το περιπαθές κάνει να λιποψυχήσει το ίδιο το υποκείμενο. Έπακρον ενός πάθους του υποκειμένου όπου εκείνο υποφέρει σε τέτοιο βαθμό από εκείνο για το οποίο πρόκειται, ώστε υπάρχει μια εξέγερση όλου του σώματός του και ολόκληρου του είναι του προκειμένου να το αρνηθεί.

Ο τόμος των *Γραπτών* κλείνει λοιπόν με τον περιπαθή χαρακτήρα της αλήθειας. Το βασικό που έπεται των *Γραπτών* είναι η «Πρόταση...» σχετικά με το πέρασμα. Αυτή η «Πρόταση...» τοποθετείται ήδη σε μια άλλη διάσταση της αλήθειας. Σχετίζεται με μια προσέγγιση σύμφωνα με την οποία ο Lacan υποθέτει, αντιθέτως, ότι δεν καταπιανόμαστε με αυτό το φρικτό της αλήθειας, αλλά ασχολούμαστε με μια λογική της αλήθειας – με μια λογική της αλήθειας και όχι με τη φρίκη της.

Η μη-γνώση του George Bataille

Σε αυτή την αντιπαράθεση της μη-γνώσης και των σχέσεων της με το φρικτό της αλήθειας υπάρχει, σύμφωνα με τον Lacan, κάτι που δεν μπορούμε να αποφύγουμε. Το εντοπίζουμε στις βάσεις των αναφορών στη μη-γνώση που κάνει ο Λακάν στο κείμενο του «Variantes de la cure-type», το οποίο αποτελεί το πρώτο γραπτό του μετά το 1^ο Σεμινάριο. Η εν λόγω αναφορά έχει να κάνει με κάτι που ήταν αρκετά διάσημο στο Παρίσι της δεκαετίας του '50: τις διαλέξεις πάνω στη μη-γνώση⁹ που γίνονταν από τον G. Bataille στο Κολέγιο φιλοσοφίας του Jean Wahl—έξοχος χώρος, στον οποίο σύχναζε και ο ίδιος ο Lacan. Υπάρχουν πολυάριθμες διαλέξεις του Lacan—λίγες διασώθηκαν—που έγιναν στο Κολέγιο φιλοσοφίας του Jean Wahl, ο οποίος υπήρξε συνομιλητής του για κάποιο καιρό, έως ότου γράφτηκαν ορισμένα ειρωνικά σχόλια στο *Les Temps modernes* για τον Lacan—έναν Lacan πιασμένο στα δίχτυα του Έγκελου. Υπάρχει, σχετικά με αυτό, μια καυστική υποσημείωση στα *Γραπτά* (Lacan, 1966c, p. 804), η οποία λέει ότι ο κύριος που τον κατηγορεί ότι είναι εγγελιανός θα ήταν καλύτερα να ενημερωθεί για το Σεμινάριό του, και έτσι θα αντιλαμβανόταν πως ενώ αυτός πηγαίνει πέραν των εγγελιανών αναφορών, είναι εκεί ακριβώς που του προσάπτουν ότι τις υποστηρίζει. Αυτό το επεισόδιο έβαλε τέλος, νομίζω, στις διαλέξεις του Lacan στο Κολέγιο φιλοσοφίας.

Τον Jean Wahl δεν τον ξέρει πια σχεδόν κανείς. Ήταν ένας καθηγητής στη Σορβόννη, διαρκώς περιέργος για τα πάντα, για τον οποίον διατηρώ, όσον με αφορά, μια μόνον ανάμνηση από όταν βρέθηκα μια φορά—τη μοναδική—στο μάθημα του Paul

⁹ Οι «Διαλέξεις» του Bataille έχουν εκδοθεί στο *Œuvres Complètes*, τόμος VIII, Παρίσι, Gallimard, 1976—πρόκειται για μεταγραφές. Με τη σειρά που τις βρίσκουμε, δίχως να λάβουμε υπόψη μας την πρώτη, η οποία είναι μια εκπομπή, για την οποία δεν γνωρίζουμε προφανώς πολύ καλά που ηχογραφήθηκε, με τίτλο «Le sacré au XXe siècle» [σ.187-189], εκείνες που έλαβαν χώρα στο «Φιλοσοφικό Κολέγιο» είναι οι εξής: «Les conséquences du non-savoir», στις 12 Ιανουαρίου 1951 [σ.190-196], την οποία ακολουθεί η «Discussion», [σ.197-198], «L'enseignement de la mort», στις 8 και 9 Μαΐου 1952 [σ.199-209], «Le non savoir et la révolte», στις 24 Νοεμβρίου 1952 [σ.210-213] και, τέλος, «Non-savoir, rire et larmes», στις 9 Φεβρουαρίου 1953 [σ.214-233].

Ricoeur και είδα έναν μικροκαμωμένο κύριο που φορούσε ένα αδιάβροχο να γλιστρά στα δεξιά μου. Αναγνώρισα τον Jean Wahl. Αυτό που μου προκάλεσε έκπληξη ήταν ότι κρατούσε σημειώσεις πάνω σε ένα εισιτήριο του μετρό. Κράτησε σε σημειώσεις ολόκληρο το μάθημα του Paul Ricoeur πάνω σε ένα εισιτήριο του μετρό! Επρόκειτο πιθανώς για ένα χρησιμοποιημένο εισιτήριο του μετρό που είχε κρατήσει. Αυτό μας δίνει μια κάποια ιδέα της σχέσης ανάμεσα στη γνώση και τη μη-γνώση. Από το σύνολο της ευρυμάθειας σχετικά με τον Husserl που ανέπτυξε ο Paul Ricoeur, ο Jean Wahl κράτησε ένα *άγαλμα* γνωστό μονάχα στον ίδιο.

Αυτό είναι μια παρέκβαση για να υπογραμμίσω ότι είναι βάσιμο να θεωρήσουμε ότι ο Lacan είχε παρακολουθήσει αυτές τις διαλέξεις του G. Bataille. Σύχναζε στο Κολέγιο φιλοσοφίας και είχε μάλιστα προσωπικές σχέσεις με τον Bataille. Χωρίς να έχουμε στη διάθεσή μας μια άμεση μαρτυρία της παρουσίας του σε αυτές τις διαλέξεις, μπορούμε λοιπόν να την υποθέσουμε. Αυτές οι διαλέξεις δεν δημοσιεύτηκαν παρά μονάχα δέκα χρόνια αργότερα, μετά τον θάνατο του Bataille, υπό τη μορφή που τις είχε αφήσει: σαν κάποιες σημειώσεις. Κάποιος που ήταν παρών μου είπε πως ήταν ιδιαιτέρως συγκινητικό και εκπληκτικό, καθώς ο G. Bataille δεν μιλούσε για τη μη-γνώση με τρόπο επιδερμικό, σαν να ήταν ένα αντικείμενο προς απόδειξη, αλλά πως για τον ίδιο ήταν μια πραγματική εμπειρία. Βρισκόταν διαρκώς στο χείλος της σιωπής, σε δισταγμούς, σε βαθιές σιωπές. Θεωρώ ότι η αναφορά του Lacan στη μη-γνώση προέρχεται από αυτές τις διαλέξεις του 1951-1953 ή, τουλάχιστον, ότι είναι ο Bataille που του ξύπνησε την ανάμνηση του Cues.

Το σημείο αφετηρίας του Bataille είναι αρκετά αξιόλογο: η διάλεξη ενός άγγλου φιλοσόφου μαθηματικής λογικής, του Alfred J. Ayer –ο οποίος δεν έγινε μεγάλο όνομα σε αυτή την ίδια τη λογική αλλά ασφαλώς στην αγγλική φιλοσοφία. Είναι λοιπόν μια διάλεξη του Ayer που προκάλεσε την εξέγερση του G. Bataille, τη στιγμή που, ενώ τα

έπινε με τον Merleau-Ponty, ο Ayer διατύπωσε την πρόταση ότι *Ο ήλιος υπήρχε πριν υπάρξουν άνθρωποι*. Οι φιλόσοφοί μας ρίχνονται λοιπόν σε μια διαμάχη γύρω από την φιλαλήθεια αυτής της πρότασης. Δεν δυσκολευόμαστε να φανταστούμε τον Ayer, στηριζόμενο στον θετικισμό του, να διατυπώνει ως αυταπόδεικτη την ανεξαρτησία του πραγματικού σε σχέση με την ανθρωπότητα.

Αυτό ενοχλεί τον G. Bataille που βρίσκει εδώ το σημείο αφετηρίας των διαλέξεών του πάνω στη μη-γνώση. Ο Bataille νοιώθει μια ενόχληση σε σχέση με αυτή την πρόταση, καθώς είναι ταυτοχρόνως απολύτως λογική, αλλά την ίδια στιγμή, αποτελεί θαυμάσια ένα μη νόημα. Εκείνο το οποίο ο Bataille θεωρεί απαράδεκτο σχετικά με τον άνθρωπο, είναι η πρόταση, σύμφωνα με την οποία, θα υπήρχε κάτι πριν από τον ίδιο. Χαρακτηρίζει λοιπόν την πρόταση του Ayer ως αδιαφιλονίκητη από λογικής απόψεως, αλλά παραμένει –όπως λέει μια ενόχληση και αυτή η ενόχληση τον ενδιαφέρει. Διατυπώνοντας αυτή την πρόταση, πιστεύουμε ότι γνωρίζουμε κάτι σχετικά με τον ήλιο. Πρόκειται για μια φράση η οποία διατυπώνει επί της ουσίας ένα *Υπάρχει. Ο ήλιος υπήρχε πριν υπάρξουν άνθρωποι*. Πιστεύουμε ότι γνωρίζουμε, αλλά εντέλει, μας λέει ο Bataille, δεν γνωρίζουμε τίποτε. Αυτό ακριβώς εμπιστεύεται ο Bataille, κατά έναν εξαιρετικά γενναίο, θα λέγαμε, τρόπο, προκειμένου να μιλήσει για τη μη-γνώση και για την ενόχληση που εμπεριέχεται σε μια διατύπωση αυτής της τάξης. Εκείνο στο οποίο στοχεύει ο Bataille, είναι η εξαφάνιση του ίδιου του υποκειμένου. Μεταξύ των διαλέξεών του πάνω στη μη-γνώση, υπάρχει μια πάνω στον θάνατο –τον θάνατο ως μη-γνώση– όπου μπορεί να πει ότι η μη-γνώση αναφορικά με τον θάνατο είναι της ίδιας φύσης με τη μη-γνώση εν γένει.

Αυτό που ο Bataille δίνει ως ορισμό της μη-γνώσης, είναι ένας απόλυτα μπαταϊγικός ορισμός, ο οποίος διακρίνεται από ένα είδος ασάφειας που σας περιβάλλει: «Για να διευκρινίσω αυτό που εννοώ με αυτή τη μη-γνώση: εκείνο το οποίο προκύπτει

από κάθε πρόταση όταν επιχειρούμε να φτάσουμε στο βάθος του περιεχομένου της και που μας προκαλεί μια ενόχληση» (Bataille, 1976a, p.191). Αυτός ο ορισμός εμπεριέχει την ιδέα ότι στο βάθος κάθε πρότασης, κάθε εκφερομένου, υπάρχει εντέλει κάτι που δεν είναι και τόσο δελεαστικό. Πρόκειται για την ιδέα ότι κάτω από τη μπάρα, κάτω από τη μπάρα κάθε εκφερομένου, κάτω από εκείνο που αποκαλεί *πρόταση* και το οποίο αποτελεί εξάλλου έναν όρο της λογικής. –Ο Ayer θα είχε ασφαλώς δώσει κάποια διάλεξη πάνω στη λογική των προτάσεων και την αλήθεια, καθώς υπάρχει ένα βιβλίο του που πραγματεύεται αυτό το θέμα– υπάρχει κάτι το φριχτό, το οποίο δεν θα καταφέρουμε εντέλει ποτέ να γνωρίσουμε, καθώς εκεί δεν υπάρχουμε. Εκεί δεν υπάρχουμε, όπως ακριβώς και μπροστά στον ήλιο του Άγερ.

Το βλέπουμε καθαρά: από τη μια πλευρά έχουμε τον άνθρωπο της επιστήμης, εκείνον που επιμένει *mordicus -με πείσμα-* ότι η γνώση βρίσκεται μέσα στο πραγματικό –ανεξάρτητα από το αν υπάρχει κάποιος για να το διαπιστώσει και από μια άλλη πλευρά, τον Bataille, ο οποίος *συμπεριλαμβάνει* εκ νέου εδώ το περιπαθές. Κάνοντας λόγο για ενόχληση δεν κάνει τίποτε διαφορετικό από το να συμπεριλαμβάνει το περιπαθές και να καλλιεργεί την υποψία ότι κάτω από αυτές τις φαινομενικά αθώες προτάσεις υπάρχει παρόλα αυτά κάτι που πλανάται, κάτι το οποίο είναι της τάξης του φρικτού.

Για αυτόν ακριβώς το λόγο και κατά έναν ολωσδιόλου ιδιαίτερο τρόπο, ο Bataille παίρνει σαν παράδειγμα τη θυσία. Μελετά τις ομοιότητες ανάμεσα στη μη-γνώση και στη θυσία. Δεν πρόκειται παρά για μερικές σελίδες, αλλά είναι εξαιρετικά εντυπωσιακό: «Στη θυσία, καταστρέφουμε ένα αντικείμενο, αλλά όχι απόλυτα, παραμένει ένα κατάλοιπο [...] Η άμεση ικανοποίηση που δίνει μια σφαγιασμένη αγελάδα έχει να κάνει είτε με την ικανοποίηση του χωρικού, είτε με του βιολόγου πρόκειται ωστόσο για αυτό που εκφράζεται μέσα από τη θυσία. Η σφαγιασμένη

αγελάδα δεν έχει καμία σχέση με όλες αυτές τις πρακτικές συλλήψεις» (Bataille, 1976a, pp. 193-194). Δεν σφαγιάζουμε λοιπόν την αγελάδα για μια φθηνά ιδιοτελή χρήση. Ο Bataille προσθέτει: «Σε όλα αυτά [στην πρακτική του βιολόγου ή του χωρικού] υπήρχε μια περιορισμένη, αλλά σταθερή γνώση. Όταν επιδιδώμαστε στην τελετουργική καταστροφή της αγελάδας, έχουμε καταστρέψει όλες τις ιδέες στις οποίες μας είχε συνηθίσει η απλή ζωή» (Bataille, 1976a, p. 194).

Τι προσπαθεί να αναδείξει ο Bataille μέσα από αυτό το μύθο; Είναι ένας μικρός μύθος: δεν είναι μια θεωρία της θυσίας. Θα λέγαμε ότι πρόκειται για τη σύνοψη μιας θεωρίας της θυσίας, την οποία καλούμαστε να αποκαταστήσουμε. Εκείνο που προσπαθεί να αναδείξει ο Bataille είναι ότι υπάρχει μια καταστροφή της γνώσης στη θυσία του αντικειμένου. Στη θυσία, υπάρχει καταστροφή της γνώσης, καθώς και αναζήτηση ακόμη και της φρίκης: «Ατμόσφαιρα θανάτου, εξαφάνιση της γνώσης, γέννηση αυτού του ονομαζόμενου ιερού κόσμου· έχουμε εδώ τη δυνατότητα να πούμε για το ιερό ότι είναι το ιερό, αλλά αυτή εδώ τη στιγμή η γλώσσα χρειάζεται τουλάχιστον να υποστεί μια παύση» (Bataille, 1976a, p.194). Ο Bataille παρουσιάζει τη στιγμή της θυσίας σαν μια καταστροφή της γνώσης και συγχρόνως μια αναζήτηση της φρίκης. Όταν η φρίκη αναδύεται υπό το στοιχείο του ιερού, όταν αυτή η σφαγιασμένη αγελάδα είναι εκεί σφαδιάζουσα, η γλώσσα εκλείπει. Ο Bataille αναρωτιέται εν προκειμένω εάν δύναται ακόμη και να συνεχίσει να μιλά: «Βρίσκομαι την ίδια στιγμή ενώπιόν σας σαν ένας φλύαρος που εκθέτει όλους τους λόγους που θα είχα για να σωπάσω: μπορώ επίσης να πω ότι ίσως δεν έχω το δικαίωμα να σωπάσω, θέση που δυσκολεύομαι ακόμη να υποστηρίξω» (Bataille, 1976a, p.194).

Υπάρχει, σε αυτή τη μεθοδική παραγωγή της φρίκης μέσω της θυσίας, το προαίσθημα –και μάλιστα ήδη η διατύπωση– της σύνδεσης του απορρίμματος και του *αγάλματος*. Μας επιτρέπει να αντιληφθούμε μια μη-γνώση που δεν συγκρίνεται

καθόλου με τη μη-γνώση της απουσίας των ανθρώπων μπροστά στον ήλιο, όταν υποθέτουμε ότι ο ήλιος προηγείται κατά πολύ της ύπαρξης των ανθρώπων. Η φράση του Άγερ χαίρει μιας γνώσης που υφίσταται χωρίς τον άνθρωπο, που δεν υπάρχει για τον άνθρωπο, που θέτει ένα πραγματικό εκεί όπου δεν υπάρχει κανείς για να δει και να γνωρίσει. Αντιθέτως, εκείνο που αναδεικνύει ο Bataille, είναι η ίδια μη-γνώση, αλλά ως καταστροφή. Είναι ως εάν, στον Άγερ που μιλά για τον ήλιο που προηγήθηκε των ανθρώπων, ο Bataille να αντιπαραθέτει εκείνο τον ήλιο που θα μπορούσε κάλλιστα να παραμείνει εκεί ενόσω η επιστημονική γνώση θα μας επέτρεπε να καταστρέψουμε την ανθρωπότητα. Όχι εν μέσω της ειρήνης που προηγήθηκε, αλλά ως το αποτέλεσμα του πολέμου που ακολούθησε.

Ό,τι απομένει από αυτά στον Lacan

Τι απομένει από αυτά ως σημάδι στον Lacan;

Στο πλαίσιο των διαλέξεών του σχετικά με τη μη-γνώση ο Bataille επιφέρει ένα τελειωτικό χτύπημα στην πρακτική του *αμόκ*¹⁰, το οποίο αποτελεί, όπως το εκφράζει, μια «μοναδική κρίση βίας που δεν είναι σπάνια στα νησιά της Μαλαισίας» και το οποίο «σπρώχνει» στον θάνατο, καθώς εξωθεί εκείνον που έχει καταληφθεί από αυτό σε έναν παραληρηματικό φόνο»¹¹. Το *αμόκ* είναι μια σχεδόν κωδικοποιημένη κρίση βίας κατά την οποία το υποκείμενο καταλαμβάνεται κάποια στιγμή από ένα φλογερό πάθος, από την ανάγκη να αρπάξει ένα στιλέτο και να σκοτώσει τον πρώτο τυχόντα: «Το *αμόκ* είναι η δίψα και η σκοτεινή λύσσα για φόνο. Είναι όταν οπλισμένος με ένα στιλέτο με αυλακωτή λάμα, με ένα μαλαισιανό μαχαίρι, ρίχνεται κανείς στον πρώτο τυχόντα και τον τραυματίζει θανάσιμα [έως ότου] κάποιος άλλος που απειλείται αμύνεται τελικά

¹⁰ Bataille (1976b), και σημείωση της σελίδας 560 που αναφέρεται στην έκδοση του *Tel Quel*.

¹¹ Στο ίδιο, σ.560.

και τον εξουδετερώνει»¹². Ο Bataille διευκρινίζει ότι το υποκείμενο γνωρίζει ότι η χειρονομία του δεν έχει παρά μια έκβαση: «Το *αμόκ* δεν είναι κατά βάθος παρά η πλέον φανερή αυτοκτονία, εκείνη που ανοίγεται στο ατελείωτο παραλήρημα, στο απείρως ανοιχτό παραλήρημα του θανάτου»¹³.

Στην καρδιά των διαλέξεων του Bataille σχετικά με τη μη-γνώση, προκειμένου να ενσαρκώσει με αισθητό τρόπο την καταστροφή που βρίσκεται, σύμφωνα με τον ίδιο, στην καρδιά της μη-γνώσης, με το κατάλοιπο που απομένει, βρίσκεται ο θάνατος. Υπάρχει ένα ιδιαίτερα ξεχωριστό απόσπασμα στο κείμενο «Radiophonie», όπου ο Lacan εξηγεί τον λόγο για τον οποίον κοροϊδεύει ουσιαστικά το σλόγκαν της μη-γνώσης: «Εκείνο που είναι αξιοθαύμαστο, είναι η υπεροψία εκείνου που θα ήθελε να αγαπηθεί δίχως αυτό το προστατευτικό στρώμα [της γνώσης]. Προσφέρεται με γυμνό στέρνο. Πόσο αξιαγάπητη πρέπει να είναι η ‘μη-γνώση’ του, όπως λέμε πρόθυμα σε αυτή την περίπτωση!» (Lacan, 2001a, p. 441). Στη συνέχεια –και σε αυτό το σημείο έγκειται το ξεχωριστό– ο Lacan μας λέει ότι το σλόγκαν της μη-γνώσης είναι μια απάτη που στρέφουμε εναντίον της προκειμένου να την αποκτήσουμε: «είναι, νομίζω, μια απάτη που φανταστήκαμε προκειμένου να δικαιολογήσουμε ένα *αμόκ* σε σχέση με εμένα»¹⁴. Το *αμόκ*, τόσο αγαπητό στον Bataille, στις διαλέξεις του της περιόδου 1951-1953, επιστρέφει σε αυτό το κείμενο του Lacan το 1971, τη στιγμή που χαρακτηρίζει εκείνο ακριβώς που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε μια θεωρητική αμφισβήτηση που τον στοχεύει και την οποία χαρακτηρίζει ακριβώς σαν ένα *αμόκ* –μια τρελή απόπειρα φόνου με στόχο να σκοτωθεί.

---

¹² Στο ίδιο.

¹³ Στο ίδιο.

¹⁴ Στο ίδιο.

Βιβλιογραφία

- Bataille, G. (1976a). Les conséquences du non-savoir. *Œuvres complètes*, Vol. VIII, Paris: Gallimard.
- Bataille, G. (1976b). L'enseignement de la mort. *Œuvres complètes* (Vol. VIII pp. 199-209). Paris: Gallimard.
- Cues, N. (1985). *Lettres aux moines de Tegernsee sur la docte ignorance: Du jeu de la boule*. Paris: L'œil- François- Xavier de Guibert.
- Kant, E. (1975). Préface [1787]. *Critique de la raison pure* (p.24). Paris: PUF.
- Lacan, J. (1966a). Variantes de la cure-type. *Écrits*. Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1966b). Note italienne. *Autres écrits*. Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1966c). Subversion du sujet et dialectique du désir. *Écrits*. Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1967). Proposition du 9 octobre 1967 sur le psychanalyste de l'École. *Autres écrits*.
- Lacan, J. (2001a). Radiophonie. *Autres écrits*. Paris: Seuil.
- Lacan, J., (2001b). Proposition du 9 octobre 1967 sur le psychanalyste de l'École. *Autres écrits*. Paris: Seuil.
- Miller, J.-A. (2010). Logiques du non-savoir en psychanalyse. *La Cause freudienne*, Vol. 75, 169-184.

The paradox of a knowledge of truth

Jacques-Alain Miller¹⁵

Abstract

Jacques-Alain Miller refers to Lacan's proposition that the definition of the unconscious shifts from the unconscious as the truth of the subject, to the unconscious as knowledge. Once the unconscious is assimilated with the truth, the repressed truth returns as knowledge... and conceals it. The moment that truth lays down its weapons, it is recorded as knowledge. Truth is non-knowledge. This implies that truth cannot be learned... but this is spoken, it passes through the mouth of the speaker, without however belonging to him. Referring to the formulation of the subject supposed to know phenomena present in the unconscious, J.-A. Miller crosses over to the other side, where the unconscious is knowledge. A knowledge is essentially a table of truth. It comprises a specific utterance of signifiers. Lacan calls this the actual precondition of the sanctioning of the psychoanalyst in the context of the psychoanalytical act. Once we distinguish between the two forms of knowledge - the knowledge of I know and the knowledge that is there without me being able to say that I know it - it is in the gap between them that the subject supposed to know lies. The subject supposed to know is, in essence, a different way of writing knowledge in a position of truth. Defining the unconscious as knowledge removes passion from truth, even turning it towards mathematics. Lacan, in any case, never extolled the passion of truth. He extolled the passion of ignorance. Once Lacan had defined the unconscious through knowledge - which implies a way of confining truth in knowledge - he had to distinguish and conceive of the real in relation to knowledge and truth. In 1966, Lacan highlighted the *horror* of this truth, and seven years later he formulated the *horror of knowledge*. In the confrontation of non-knowledge and its relationship with the horror of truth, there is, according to Lacan, something we cannot avoid.

Keywords: knowledge, truth, the real, unconscious, non-truth, horror of knowledge, horror of truth

---

¹⁵ Psychoanalyst, University Paris VIII, e-mail: jam@lacanian.net